

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ: Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού δικαίου, 5η έκδοσις, 1976, σσ. 758.

Παλαίμαχος έρευνητής του διοικητικού δικαίου, ουσιαστικού και δικονομικού, ο κ. Γεώργιος Παπαχατζής, έκυκλοφόρησε προσφάτως τήν 5ην έκδοσιν του «Συστήματος Διοικητικού Δικαίου». Πρόκειται περί τής γνωστής πραγματείας, του κλάδου, ή όποία, μαζί με άλλας, εξέθρεψε τās από του 1938 και έξής γενεάς των σπουδαστών, των πολιτικών και των νομικών έπιστημών με άριστης ποιότητας πνευματικήν τροφήν. Και έπροπόνησε τελεσφόρως και μεταπτυχιακώς και έπιμορφωτικώς τους πτυχιούχους των άνωτάτων μας σχολών. Όχι δέ μόνο αυτό, αλλά και μεγάλως συνέβαλεν εις τήν συστηματοποίησιν τής θεωρίας του έλληνικού διοικητικού δικαίου, τής πριν μάλλον ή ήττον άσυστηματοποιήτου.

Τήν διάρθρωσιν τής νομικής ύλης, ή όποία είχε τηρηθή εις τās προλαβούσας έκδόσεις, τήν άκολουθεϊ κατά βάσιν και ή έδώ κρινομένη πέμπτη έκδοσις του Συστήματος. Η γενική αυτή του κλάδου πραγματεία είχε τήν αυτήν περίπου πληρότητα διαγράμματος ύλης, εξαιρουμένης ίσως τής έκδόσεως του 1938, ή όποία ήτο ήμιτελής. Ο συγγραφεύς είναι και τώρα πιστός εις τήν πεποίθησιν, ότι τά άντικείμενα του δικαίου των διοικητικών διαφορών, δέν πρέπει νά περιλαμβάνονται εις μίαν πραγματείαν του διοικητικού δικαίου. Το λεγόμενον διοικητικόν δίκαιον είναι, ως λέγει, δίκαιον ουσιαστικόν, κατ' αντίθεσιν προς τά θέματα τής διοικητικής δικαιοσύνης, τά όποία υπάγονται μεθοδολογικώς εις τόν κλάδον εκείνον του δικονομικού δικαίου, τόν συναφή προς τους θεσμούς των διοικητικών διαφορών (όργανωσις διοικητικών δικαστηρίων, κύκλος δικαιοδοσίας έκάστου αυτών, διαδικασία ένώπιον αυτών τηρουμένη, ένδικα μέσα κλπ.). Ήτοι τó διοικητικόν δικονομικόν δίκαιον.

Η πεποίθησις αυτή του συγγραφέως έρχεται εις αντίθεσιν προς τήν γνώμην παλαιότερων ξένων ειδικών του κλάδου, έτι δέ και τινων νεωτέρων, ιδία Γάλλων, όχι δέ Γερμανών, οί όποιοι συλλέγουν και οικονομούν τήν ουσιαστικήν και τήν δικονομικήν του διοικητικού δικαίου ύλην εις τó αυτό σύστημα, υπό τήν αυτήν στέγην. Οί τελευταίοι, όμως, άν εις παλαιότεραν έποχήν, ότε τó διοικητικόν δίκαιον έκαμεν τά πρώτα αυτου βήματα, είχαν προς τουτο πρόσχημα έπαγωγόν.

σήμερον στεροῦνται καὶ τούτου. Εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τὴν χώραν μας, ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ, ὅτι ἔχομεν ἰδιάζον θεμέλιον διὰ τὴν μεθοδολογικὴν αὐτὴν διάκρισιν τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀπὸ τοῦ δικονομικοῦ διοικητικοῦ δικαίου. Καὶ δὴ τὸν ἐκ τοῦ Συντάγματος σαφῆ διαχωρισμὸν τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων ἀπὸ τῶν ὀργάνων τῆς Διοικήσεως, συλλογικῶν ἢ μονομελῶν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911.

Οὕτω, λοιπόν, ὁ συγγραφεὺς, κατευθυνόμενος ἀπὸ τὴν σκέψιν αὐτὴν, διαπραγματεύεται εἰς τὸ «Σύστημα» αὐτοῦ καθαρὰν τοῦ οὐσιαστικοῦ διοικητικοῦ δικαίου ὕλην. Τὴν ὕλην αὐτὴν διαιρεῖ, ὅπως τὸ εἶχε κάμει καὶ εἰς τὰς προηγουμένας ἐκδόσεις αὐτοῦ, εἰς τέσσαρα μεγάλα τμήματα. Τὸ πρῶτον μὲ τὰς θεμελιώδεις τοῦ κλάδου ἐννοίας, τὸ δεύτερον μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνας διοικητικῆς ὀργανώσεως (ἐνν. εἰς τὴν Δημοσίαν Διοίκησιν) καὶ τὰ δύο τελευταῖα μὲ διαπραγματεύσειν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος δικαίου καὶ δὴ τοῦ συναφοῦς ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας (τμῆμα 3ον), ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τοὺς κανόνας νομιμότητος, τοὺς διέποντας τὰς ἐπεμβάσεις εἰς τὴν σφαιρὰν τῆς ζωῆς τῶν ἰδιωτῶν (τμῆμα 4ον).

Εἰδικώτερον, εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα ἀναπτύσσεται ἡ ἐννοια τοῦ κλάδου ὡς συνόλου κανόνων θεοῦ δικαίου, προερχομένων ἀπὸ τὴν νομοθετικὴν τῆς πολιτείας λειτουργίαν, τίθεται δὲ σαφὲς ἐννοιολογικὸν αὐτοῦ περίγραμμα, τὸ ὁποῖον τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοῦ δημοσίου δικαίου κλάδους, ἰδίως δὲ ἀπὸ τὸ συνταγματικὸν καὶ τὸ διοικητικὸν δικονομικὸν δίκαιον. Ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσεται ἡ ἐννοια τῆς Δημοσίας Διοικήσεως, μάλιστα δὲ ὑπὸ τὰς δύο ἐντελῶς χωριστάς σημασίας τῆς, ἀφ' ἑνὸς τὴν οὐσιαστικὴν (διοικητικὴ λειτουργία τῆς πολιτείας) καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ὀργανικὴν (ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῦ κράτους ἢ ἄλλως ὁ ὀργανισμὸς τῆς δημοσίας διοικήσεως). Κατόπιν ἐκτίθεται ἡ ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, τόσον εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ὅσον καὶ εἰς τὴν χώραν μας, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τοῦ κλάδου. Ἐδῶ δ' ἀκριβῶς γίνεται ὁ πρέπων διαχωρισμὸς τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν διέπονται ἀπὸ τὸ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην ἐπικρατήσαν διοικητικὸν καθεστῶς.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἐρευνᾷ τὸ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἀξιόλογον ζήτημα τῶν πηγῶν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου (σύνταγμα, νόμοι, διατάγματα κλπ.). Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπαληθευομένην σκέψιν, ὅτι ἄγραφοι κανόνες εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου δὲν ἀναγνωρίζονται, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κλάδον τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου, ἐνθα εἰσέτι ὑφίσταται εὐρὺς χώρος πρὸς ἀνάπτυξιν ἐθιμικῶν κανόνων σημαντικῆς ἀξίας. Εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ὑποστηρίζεται ἡ ὀρθὴ σκέψις, ὅτι κρατικάι τινες πράξεις, ὅπως ἐκεῖναι τοῦ ἀρθροῦ 44 § 1 τοῦ Συντ. 75, εἶναι κατὰ τὸν ἀληθῆ αὐτῶν νομικὸν χαρακτῆρα, ἰδιότυποι νόμοι. Καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν περίπτωσιν ἐκτάκτου

νομοθετικής διαδικασίας, παρεμφερούς πρὸς ἐκείνην τοῦ Συντ. 52 (ἄρθρ. 35 §§ 2-5), ὡς καὶ τὴν ἄλλην τοῦ Συντ. 27 (ἄρθρ. 77).

Ἐνδιαφέροντα καὶ ἄξια ἐπιδοκιμασίας εἶναι ἐπίσης τὰ ἐκτιθέμενα περὶ τῆς σημασίας τῆς δημοσιεύσεως εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως ὄλων τῶν πηγῶν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, ὡς ἀποτελουμένης «συστατικὸν τύπον» ἐκάστου ἐκ τῶν ἐν λόγῳ κειμένων, καθὼς ἐπίσης καὶ περὶ τῶν ἐν γένει χρονικῶν καὶ τοπικῶν ὄρων ἰσχύος τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἦτοι τοῦ κατὰ χρόνον καὶ τόπον πλάτους τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, ὅπως θὰ τὸ ἔλεγεν ὁ Οἰκονομίδης. Εἰδικώτερον ἢ § περὶ τῆς κατὰ τόπον ἰσχύος τοῦ διοικητικοῦ δικαίου περιέχει καὶ ἐνδιαφέρουσαν ὕλην τοῦ κλάδου τοῦ «Διοικητικοῦ Διεθνοῦς Δικαίου» ὡς ὑποδιαρέσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου, εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ὁποίας δὲν ἔχει ἐγκύψει ἄλλος κανεὶς εἰς τὴν χώραν μας, πλὴν τοῦ ἀειμνήστου Γ. Στρέϊτ.

Εἰς τὸ 2ον τμήμα τοῦ Συστήματος ἀναπτύσσονται οἱ γενικοὶ κανόνες ὀργανώσεως τῆς Δημοσίας Διοικήσεως, οἱ ἀποτελοῦντες πρότυπα ἐφαρμογῶν εἰς τὰς χώρας τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ δὴ τὰς χώρας τῆς Δύσεως. Ἐδῶ δὲν συναντᾷ κανεὶς τὸ θετὸν δίκαιον, τὸ διέπον τὴν ἐν Ἑλλάδι ὀργάνωσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἀνευρίσκει ἐννοίας γενικὰς, ἀπαντωμένας εἰς τὰς χώρας τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑυρώπης καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἐποχάς, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος. Οὕτω, ἐρευνῶνται ἐδῶ μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιστάσιαν ἢ ἐννοια καὶ αἱ κατηγορίαι τῶν ὀργάνων τῆς Δημοσίας Διοικήσεως, τὰ ἐν χρήσει εἰς τὰς διαφόρους χώρας καὶ ἐποχάς συστήματα διοικητικῆς ὀργανώσεως, ἢ ἐννοια τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἢ ἐννοια τῆς διοικητικῆς ἱεραρχίας κλπ. Ἐπίσης γίνεται ἐνταῦθα ὁ ἐννοιολογικὸς συσχετισμὸς τῆς διοικητικῆς ἱεραρχίας πρὸς τὴν πρωτοκαθεδρίαν πρὸς τὴν βαθμολογικὴν σχέσιν ἀνωτέρου πρὸς κατώτερον, τέλος δὲ πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς κρατικῆς ἐποπτείας. Ἐν τέλει ἀξία ἐξάρσεως εἶναι ἢ πληρότης τῆς ἐρεύνης τῶν συστημάτων ὀργανώσεως τῆς Δημοσίας Διοικήσεως, ἰδίᾳ δὲ ἐκείνων τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, πρωτοβαθμίου καὶ δευτεροβαθμίου.

Εἰς τὸ 3ον τμήμα τοῦ Συστήματος ἐρευνᾶται τὸ ἰσχύον ἐν Ἑλλάδι δίκαιον, τὸ διέπον τὴν ἐκτελεστικὴν τοῦ κράτους ἐξουσίαν. Τὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους, τὰ τῆς κυβερνήσεως (πρωθυπουργός, ὑπουργοί, ὑπουργεῖα κλπ.) καὶ τὰ τῶν κεντρικῶν συλλογικῶν ὀργάνων ἀναπτύσσονται μὲ ζηλευτὴν πληρότητα. Ὁρθῶς ἐνταῦθα τονίζεται ὅτι τὸ λεγόμενον «Ἐκτελεστικὸν Βορείου Ἑλλάδος» δὲν εἶναι κατὰ νομικὴν κυριολεξίαν ὑπουργεῖον, ἦτοι κλάδος τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καλῶς ἀναπτύσσονται τὰ σχετιζόμενα μὲ αὐτὸ εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ περιφερειακῆς διοικήσεως τῆς χώρας. Τὸ τελευταῖον αὐτὸ κεφάλαιον περιέχει ἐπίσης τὰ περὶ νομῶν καὶ νομαρχῶν, τὰ περὶ ἐπαρχείων καὶ ἐπάρχων καὶ τέλος τὰ περὶ περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἐδικῶν κλάδων τῆς Διοικήσεως.

Εἰς τὸ αὐτὸ τμήμα ἐρευνῶνται οἱ θεσμοὶ τοῦ ὑπαλληλικοῦ δικαίου καὶ δὴ καὶ μὲ τὴν ἀξιουμένην ἀπὸ τὸ Σῦστημα πληρότητα. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ, καὶ

δικαίως, ὡς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν οἰκονομίαν μιᾶς πραγματείας τοῦ οὐσιαστικοῦ διοικητικοῦ δικαίου τοὺς ἐν λόγῳ θεσμούς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅ,τι γίνεται εἰς τὰς ξένας χώρας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐν τέλει τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ Συστήματος κλείει μὲ τὴν διαπραγμάτευσιν τῶν θεσμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως (δῆμοι, κοινότητες), καὶ τῆς καθ' ὕλην τοιαύτης (ἄλλα νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου).

Τὸ 4ον τμήμα περιέχει ὅλους τοὺς σχετιζομένους μὲ τὴν νομιμότητα τῶν πράξεων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας νομικοὺς κανόνας. Ἡ ὕλη αὐτή, ὅπως εἴμπορεῖ κανεῖς νὰ τὸ καταλάβει, εἶναι χρησιμωτάτη καὶ λίαν ἀξιόλογος. Ἐδῶ δίδονται λύσεις εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα τῆς νομιμότητος τῶν ἐνεργειῶν τῆς Δημοσίας Διοικήσεως. Προηγούνται εἰς τὴν σχετικὴν ἀνάπτυξιν οἱ κανόνες τῆς αὐτεπαγγέλτου δράσεως τῆς Δημοσίας Διοικήσεως καὶ ἀκολουθοῦν οἱ κανόνες, οἱ διέποντες τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ νομοθετικοῦ τοῦ κράτους ὄργανου καὶ τῆς Διοικήσεως καὶ εἶτα ἡ ὕλη, ἡ συναφὴς πρὸς τὰ ὄρια τῶν ἐπεμβάσεων τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς κρατικῆς Διοικήσεως.

Ἡ νομιμότης τῶν διοικητικῶν πράξεων ἐρευνᾶται εὐθὺς ἀμέσως. Ἐδῶ ἡ ἐρευνα γίνεται ἀπὸ τριῶν καθιερωμένων εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ κλάδου γωνιῶν. Ἦτοι ἀπὸ τὴν γωνίαν τοῦ προβαίνοντος εἰς τὴν ἐνέργειαν ὄργανου (κανόνες περὶ ἀρμοδιότητος), ἀπὸ τὴν γωνίαν τῶν τηρητέων «οὐσιωδῶν τύπων τῆς διαδικασίας», τέλος δὲ ἀπὸ τὴν γωνίαν τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου τῶν πράξεων. Εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ σημεῖον ἀναπτύσσονται αἱ δύο κλασσικαὶ μορφαὶ ἐνεργείας τῆς Δημοσίας Διοικήσεως: ἡ κατ' εὐχέρειαν διαμόρφωσις τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου τῶν πράξεων καὶ ἡ δεσμευμένη ἀπὸ τὸν νόμον ἀρμοδιότης, ἡ ἀσκουμένη δίχως τὰ στοιχεῖα ἀξιολογικῶν ἢ οὐσιαστικῶν ἐκτιμήσεων. Ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος διὰ τοὺς γενικοὺς κανόνας νομιμότητος, ἤτοι τὰς ἄλλως λεγομένας γενικὰς ἀρχὰς τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, τὰς ὑπὸ τῆς νομολογίας τοῦ ΣτΕ συναχθεῖσας, καὶ περαιτέρω ἐρευνῶνται ἡ διάκρισις μεταξὺ ἀνυποστάτων καὶ ἀκυρωτέων ἢ ἀκυρωσίμων διοικητικῶν πράξεων, τὰ τῶν νομικῶν ἐλαττωμάτων, τῶν ἐμφιλοχωρούντων κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς διακριτικῆς εὐχερείας, τῆς quaestio diabolica τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, ἐν τέλει δὲ ἐκτίθεται ἡ ὕλη, ἡ συναφὴς πρὸς τὰς ἐν στενῇ ἐννοίᾳ διοικητικὰς πράξεις (συστατικὰς, διαπιστωτικὰς κλπ.), πρὸς διοικητικὰς πράξεις μὲ περιεχόμενον νομοθετικόν, πρὸς τὰς διοικητικὰς συμβάσεις, πρὸς τὰς πράξεις διαχειρίσεως τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας τοῦ κράτους, καὶ πρὸς τὰς ἐννόμους σχέσεις δημοσίας ἐξουσίας.

Αὐτὴ εἶναι ἡ οἰκονομία τοῦ Συστήματος, ποὺ ἐκυκλοφόρησεν εἰς 5ην ἔκδοσιν ὁ Καθηγητὴς κ. Γ. Παπαχατζῆς. Ὁ ἀναγνώστης εἴμπορεῖ ὄχι δυσκόλως νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι τὸ κρινόμενον ἔργον εἶναι πλούσιον εἰς ὕλην, μεθοδικὸν εἰς τὴν κατάταξιν αὐτῆς, συστηματικὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της καὶ δοκιμώτατον εἰς τὴν κριτικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δυσχερειῶν, ὅσαι ἐνεδρεύουν εἰς τὰς λόχμας—καὶ εἶναι ὄχι ὀλίγα—τοῦ διοικητικοῦ δικαίου. Εἶναι φανερόν καὶ προκύπτει ἀμέ-

σως, ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἰργάσθη μὲ εὐσυνειδησίαν, μὲ ἐπιμέλειαν καὶ μὲ αἴσθημα εὐθύνης. Ὁ γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας του νομικὰς μελέτας νομικισμὸς—*judicis*—*caracteriz*ζει καὶ τὴν ἐδῶ κρινομένην ἔκδοσιν. Εἶναι ὡς νὰ εὐρίσκει ὅλας καλὰς τὰς ὁδοὺς, τὰς ὁποίας ἡ νομολογία τοῦ ἀνωτάτου διοικητικοῦ δικαστηρίου ἔχει ἀπὸ δεκαετηρίδων μὲ συνέπειαν χαράζει. Δὲν κρίνει τὰς νομολογιακὰς λύσεις. Ἀπλῶς τὰς ἀκολουθεῖ, τὰς ἐκθέτει, τὰς ἐξεικονίζει ὄχι ὅμως ἀκρίτως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδικὴν του συστηματικὴν σκέψιν.

Αὐτὸ τὸ διατρέχον τὴν ἔρευνάν του πνεῦμα δὲν βοήθει βεβαίως τοὺς ἐπιδόξους νομοθέτας ἢ ἀναμορφωτάς. Ὁ συγγραφεὺς δὲν κάμνει δεοντολογικὰς κρίσεις καὶ δὲν προβαίνει εἰς συστάσεις νομοθετικῆς πολιτικῆς (*de lege ferenda*). Παρέχει, ὅμως, μεγίστην ἐπικουρίαν εἰς τοὺς ἐφαρμοστάς τῶν θεσμῶν τῆς δημοσίας Διοικήσεως. Ἡ μέθοδός του τελεῖ εἰς συνάρτησιν πρὸς τὴν ἐπιτυχοῦσαν προσπάθειάν του νὰ ἐκθέτῃ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τὴ ἰσχύει, καὶ τὶ ἀντιθέτως θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀκυρότητα, εἰς ἄκυρον διοικητικὸν βίον. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξάρη κανεὶς ἰδιαιτέρως τὴν πληρότητα τῶν ὑπομνηματισμῶν του εἰς τὴν νομολογίαν ἰδίως τοῦ ΣτΕ καὶ τὰς δαψιλεῖς παραπομπὰς του εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ξένην βιβλιογραφίαν. Τόσον δέ, ὥστε τὸ κρινόμενον Σύστημα νὰ ἀποτελῇ ἀρίστην ἀφετηρίαν διὰ πάντα νέον εἰς τὸν ἄνωρον τοῦ διοικητικοῦ δικαίου σταδιοδρόμον.

Ἐπολείεται νὰ εἶπω ὀλίγας λέξεις ἀκόμη διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως χρησιμοποιηθὲν γλωσσικὸν εἶδος. Ὁ συγγραφεὺς ἠπίστησεν εἰς τὴν παλαιάν του συνήθειαν τῆς ἀψόγου καθαρευούσης, τὴν ὁποίαν εἶχε μέχρι τοῦδε χρησιμοποίησει εἰς τὰς προηγουμένας ἐκδόσεις του. Ἴσως ἐνεφορήθη ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι μὲ τὸ γλωσσικὸν αὐτὸ εἶδος γίνεται εὐχερέστερον κατανοητὸς ἀπὸ τοὺς ἐφεξῆς ἀποφοιτῶντας ἀπὸ τὴν μέσην μας παιδείαν σπουδαστάς. Ποῖος γνωρίζει; ὅπως, ὅμως, καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, οἱ πάντες χρεωστοῦμεν νὰ ἔχωμεν κατὰ νοδὸν τὴν σκέψιν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸ κοινὸν αὐτὸ τοῦ πολιτισμένου κόσμου παιδευτήριον, κατὰ τὸν Γ. Ν. Χατζηδάκιν, εἶναι κτῆμα ἀναπαλλοτρίωτον ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· αἱ δὲ ἀνακαινίσεις του, αἱ ἀναπλάσεις του, αἱ μεταβολαὶ του ὀφείλου νὰ συντελοῦνται μὲ σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν. Ὅπως ἀκριβῶς ἀνακαινίζονται τὰ ἱερὰ τῶν ναῶν, καθὼς τὸ παρετήρει ὁ σοφὸς Κοραῆς. Ἡ ὅπως ἀναστηλώνονται τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα μας. Τὰ τελευταῖα δὲ δείγματα γραφῆς, ἰδίᾳ ὀρισμένων νεωτέρων, προϊόντα γλωσσικοῦ φανατισμοῦ καὶ πάθους, δεῖχνον ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον.

Ὅπωςδὴποτε, ἀσχέτως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ὁ συγγραφεὺς, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ὀμολογηθῇ, συνεκράτησεν ἑαυτὸν μακρὰν ἀπὸ τὸ κῦμα τῆς ἐνδημούσης ἀτυχῶς εἰς τὸν τόπον μας γλωσσικῆς ἀτασθαλίας καὶ ἀπέφυγεν ἀκρίτους γλωσσικὰς ἀκρότητας. Ἰδίᾳ οἱ καθιερωμένοι, παλαιοὶ ὄροι δὲν ἀπεπύθησαν ἀπὸ τὸ κείμενον αὐτοῦ. Ἀντιθέτως, διεφυλάχθησαν ὡς κοινὸς νομικὸς θησαυρὸς εἰς τὸ πλάισιον

γλώσσης ρεούσης και αισθητικώς παραδεκτής άκομη και από τους εϊθισμένους εις την γλωσσικην των νομικων κειμένων καθαρολογίαν.

Διά πάντα ταυτα και δι' άλλα πολλά ή κρινομένη έδω 5η έκδοσις του Συστήματος Διοικητικού Δικαίου του κ. Γ. Παπαχατζή είναι άξια λόγου πολλου. Και έξακολουθει να άποτελη, όπως και αι παλαιότεραι εκδόσεις αυτου, πιστόν συνέκδημον όλων των εις τον χωρον του διοικητικού δικαίου σταδιοδρόμων.

ΔΗΜ. ΚΟΡΣΟΣ

Τέως Πρύτανις της Π.Α.Σ.Π.Ε.

UNITED NATIONS, (Dpt. of Economic and Social Affairs): Multinational Corporations in World Development. Praeger Special Studies in International Economics Development, London, 1974, Price 6,50. \$

Η άνωτέρω μελέτη έγινε από τη Διεύθυνση Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων της Γραμματείας των Ηνωμένων Έθνων για να βοηθήσει στην εργασία που είχαν αναλάβει να διεξαγάγουν μιá ομάδα από Εϊδικούς επάνω στο θέμα των πολυεθνικών Επιχειρήσεων.

Στην εργασία αυτή, που περιλαμβάνει τέσσαρα κεφάλαια και τρία Παραρτήματα, γίνεται μιá προσπάθεια ξεκαθαρίσματος έννοιων και διαστάσεων σχετικά με τις πολυεθνικές Έταιρείες. Στο πρώτο κεφάλαιο δίδονται ή έννοιολογία των πολυεθνικών, στοιχεία για το μέγεθος, την δομή, την συγκέντρωση και τις διεθνείς διαστάσεις του φαινομένου αυτής της επιχειρηματικής δράσεως που ξεπερνά τα όρια ενός κράτους και διαχέεται σε πολλά κράτη και σε όλες τις Ηπείρους. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τη φύση των πολυεθνικών, ειδικότερα για την όργάνωση, τον έλεγχο και την πολιτική ιδιοκτησίας και κερδών. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στις διεθνείς σχέσεις των πολυεθνικών, σχέσεις με την πατρική χώρα και την χώρα ύποδοξης, την επίδραση επάνω στα νομισματικά και έμπορικά συστήματα, την φορολογία και τη δικαιοδοσία. Το τελευταίο κεφάλαιο αναφέρεται σε προγράμματα και πολιτικές σε ένα διεθνές πλαίσιο. Το κεφάλαιο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία διότι μεταξύ των άλλων θέτει το πρόβλημα ενός κώδικα συμπεριφοράς και ένα μηχανισμό για την επίλυση διαφορών.

Τέλος, στο βιβλίο αυτό υπάρχουν τρία παραρτήματα: Το πρώτο αναφέρεται σε αποφάσεις (resolutions) διαφόρων συμβουλίων των Ηνωμένων Έθνων σχετικά με τις πολυεθνικές, το δεύτερο περιλαμβάνει διαφόρους όρισμούς κατεπιλογην από διάφορα έγχειρίδια και το τρίτο περιέχει χρήσιμους στατιστικούς πίνακες.

Το διαφέρων του βιβλίου είναι ότι πέρα από κάθε μονομερή τοποθέτηση ή

συνθηματολογία εξετάζει τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ. Τονίζεται ἡ διὰ τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων αὐξησις τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας, διάχυσις τῆς ἀνεπτυγμένης τεχνολογίας σὲ ἀναπτυσσόμενες χώρες, ἀνάπτυξις τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς ἰκανότητος τῶν διοικητικῶν στελεχῶν. Ἐξάλλου κατακρίνεται ἡ τάσις γιὰ μονοπώλησις ὀρισμένης παραγωγῆς, ἡ τάσις τῶν πολυεθνικῶν γιὰ πολιτικὰς ἐπιρροὰς καὶ ἡ προσπάθεια ἐπηρεασμοῦ τῆς ζητήσεως.

Καθηγητὴς Σ. ΣΑΡΑΝΤΙΑΔΗΣ

ΔΡΑΚΟΥ Γ.Π.— Ἡ Βιομηχανία εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὴν ἔζησεν ἕνας βιομήχανος σελ. 204 — Ἀθήναι 1980.

Ὁ κ. Γ. Π. Δράκος, ὅστις ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἦτο Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν δράσιν. Ἐδημοσίευσεν δὲ τὰς ἀναμνήσεις του ἀπὸ αὐτὴν ὡς καὶ τὸ πιστεύω του περὶ τὸ τι πρέπει νὰ γίνῃ διὰ νὰ προκόψῃ ἡ βιομηχανία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ κ. Γ. Π. Δράκος ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὡς προϋπόθεσιν τῆς προόδου τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας. Οὐδεὶς δύναται νὰ διαφωνήσῃ σχετικῶς ἀλλὰ ὑπὸ ὀρισμένους ὅρους ἢ ὑπὸ ὀρισμένας προϋποθέσεις, ἤτοι:

1) Ὅτι οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ συνεταιῖροι τῶν χρηματοδοτῶν τὰς ἐπενδύσεις τῶν ἐξ ἰδίων κεφαλαίων καὶ ὄχι μὲν τραπεζικὰς πιστώσεις, τὰς ὁποίας θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν μόνον ὡς κεφάλαια κινήσεως,

2) ὅτι οἱ βιομήχανοι ἐξασφαλίζουν τὴν ἀρίστην δυνατὴν παραγωγὴν καὶ ὅτι δὲν ἀξιοῦν ὑπὲρ αὐτῶν ὑπερβολικὰ κέρδη,

3) ὅτι ἂν αἱ πιστώσεις χορηγοῦνται εἰς βάρος τοῦ ἐκδοτικοῦ προνομίου θὰ χορηγῶνται μὲν πᾶσαν φειδῶ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δυσχεραίνεται ὑπὲρ τὸ δέον ἡ ἰσοσκέλισις τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν καὶ νὰ μὴ διακινδυνεύεται ἡ νομισματικὴ σταθερότης.

Ὁ κ. Γ. Π. Δράκος ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ κεντρικοῦ σημείου ὑποστηρίζει ὅτι αἱ Τράπεζαι πρέπει νὰ παρέχουν εἰς τὴν βιομηχανίαν ἀπεριορίστως πιστώσεις ὄχι μόνον ὡς κεφάλαια κινήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ ἐπενδύσεις. Τοῦτο θεωρεῖ ἀπαραίτητον, διότι τὰ κέρδη τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων φορολογοῦνται τόσον πολὺ ὥστε δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἐπενδύσεών των. Κατὰ τὸν συγγραφέα ἡ ἰδιωτικὴ ἀποταμίευσις δὲν στρέφεται πρὸς ἐπένδυσιν εἰς τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, διότι ἡ εἰς αὐτὰς ἀπόδοσις εἶναι μικροτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζεται ἀπὸ κεφάλαια ἐπενδυόμενα εἰς ἀκίνητα, ἀπὸ τὴν ἐπίδοσιν εἰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἀπὸ δανεισμὸν εἰς νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Ἐπὶ

ὄλων αὐτῶν συμφωνῶ, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ προσθέσω τὴν παντοῦ παρατηρουμένην τάσιν τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων νὰ διαθέτουν εἰς τοὺς μετόχους τῶν μόνον μικρὸν ποσοστὸν τῶν ἐξασφαλιζομένων ἐκάστοτε καθαρῶν κερδῶν.

Ἄντιθέτως, συμφωνῶ ἀπολύτως μὲ τὸν συγγραφεὰ ὡς πρὸς τὰς ζημίας, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν καὶ προκαλοῦν εἰς τὴν βιομηχανίαν εἰδικῶς καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν γενικῶς

α) ἡ κακὴ λειτουργία τῆς κρατικῆς μηχανῆς,

β) ἡ φοβερὴ σπατάλη, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει καὶ αὐτὴν καὶ τὰς κρατικοποιημένας Τραπεζὰς καὶ ἐπιχειρήσεις,

γ) ἡ ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου τομέως ἀπορρόφησις ὑπερβολικὰ σημαντικοῦ ποσοστοῦ τῆς ἀποταμιεύσεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας,

δ) ἡ τάσις κρατικοποιήσεως πολλῶν ἐπιτυχῶν ἐπιχειρήσεων χωρὶς κανένα λόγον,

ε) ἡ ἀλόγιστος φορολογικὴ πολιτικὴ.

Περιέργως πῶς ὁ συγγραφεὺς δὲν περιλαμβάνει τὴν ἀπὸ τοῦ 1974 ὑπερβολικὴν ὕψωσιν τῶν πραγματικῶς καταβαλλομένων μισθῶν καὶ κοινωνικῶν εἰσφορῶν. Ὁ συγγραφεὺς ὀρθῶς παραπονεῖται ὅτι οἱ βιομήχανοι οὐδέποτε καλοῦνται νὰ ἐκφράσουν τὰς ἀπόψεις τῶν ἐπὶ τῶν κυβερνητικῶν προθέσεων, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἀφοροῦν. Ἐπίσης ὀρθῶς τονίζει τί πρέπει νὰ κάμῃ κάθε βιομήχανος διὰ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀποστολὴν του καὶ δικαίως διαμαρτύρεται διὰ τοὺς μύθους, τοὺς ὁποίους πολὺς κόσμος πλάθει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐναντίον τῶν βιομηχάνων καὶ διὰ τὰ ὅσα συνήθως ἀδικαιολογῆτος τοὺς καταμαρτυροῦν.

Λ. Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗΣ